

УДК 81.42

ОНУЧАК Людмила – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сучасних європейських мов, Університет державної фіскальної служби України, вул. Університетська, 31, Ірпінь, Київська область, 08205, Україна (l_v_o_@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2178-4863>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.29>

Бібліографічний опис статті: Онучак, Л. (2021). Дискурс як об'єкт сучасної лінгвістики. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 45, 324–332.* doi: doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.29.

ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Анотація. Дискурс є одним із ключових понять сучасної наукової парадигми лінгвістичного знання, базованої на синтезі когніції й комунікації та розглядуваної як категорія, що дає змогу по-новому подивитися на текст. Авторка аналізує різні концепції дискурсу, сформовані в останні десятиліття в рамках когнітивного, конструктивістсько-постструктуралістського й неориторичного підходів. Дискурс у рамках когнітивного підходу визначають як когнітивно-комунікативну подію, узятую в усій її повноті, тобто як процес, вираження і продукт інтерації учасників комунікації, здійснюваної за допомогою певного коду в певних соціально-культурних та історичних умовах. Дискурс у конструктивістсько-постструктуралістській парадигмі розглядають як певний когнітивно-тематичний простір, у якому формуються значущі на певному історичному етапі ідеологічні (сміслові) позиції, релевантні для певного соціуму й реалізовані не в одному, а в безлічі розсіяних висловлювань/текстів, які задають учасникам комунікації певні суб'єктні позиції. Дискурс у цьому розумінні слід позначити як дискурсну формацію. Із позицій неориторики дискурс може бути визначений як стратегія створення та сприйняття текстів, специфічний спосіб вербального сприйняття світу або фрагменту світу. Найбільш точно таке розуміння дискурсу відображає термін «дискурсивна практика». Незважаючи на те що проаналізовані у статті концепції дискурсу мають за джерело різні методологічні принципи, у них є децю спільне: у їх фокусі перебуває той самий об'єкт дослідження – текст. Моно- і текстостові моделі дискурсу дають змогу подолати межі тексту, розмістивши його в динамічний простір комунікації. Теорії дискурсу й саме поняття «дискурс» демонструють вихід на новий рівень пізнання, що допомагає побачити й обгрунтувати когнітивно-комунікативний потенціал тексту.

Ключові слова: текст, дискурс, когнітивно-комунікативна подія, дискурсивна практика, дискурсна формація, дискурс-аналіз.

ONUCHAR Liudmyla – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department for Modern European Languages, University of State Fiscal Service of Ukraine, 31, Universytetska str., Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine (l_v_o_@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2178-4863>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.29>

To cite this article: Onuchak, L. (2021). Dyskurs yak ob'iekt suchasnoi linhvistyky [Discourse as an object of modern linguistics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 45, 324–332. doi: doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.29 [in Ukrainian].

DISCOURSE AS AN OBJECT OF MODERN LINGUISTICS

Summary. *Discourse is one of the key concepts of the modern scientific paradigm of linguistic knowledge, based on the synthesis of cognition and communication and considered as a category that allows a new look at the text. The author analyzes various concepts of discourse that which were developed over the last decades within the cognitive, constructivist-poststructuralist, and neo-rhetorical approaches. Discourse in the cognitive approach is defined as a cognitive-communicative event, taken in its entirety, as a process, expression and product of interaction of communication participants, which occurs through a certain code in certain socio-cultural and historical conditions. Discourse in the constructivist-poststructuralist paradigm is considered as a certain cognitive-thematic space in which significant at this historical stage are formed ideological (semantic) positions, relevant to a particular society and those that are expressed not in one but in many scattered statements / texts that give the participants of communication certain subjective positions. Discourse in this sense should be referred to as a discourse formation. From the standpoint of neo-rhetoric, discourse can be defined as a strategy of creating and perceiving texts, a specific way of verbal perception of the world or a fragment of the world. This understanding of discourse most accurately reflects the term discursive practice. Despite being based on different methodological principles, the concepts analysed in a text have a common ground: they focus on the same research object, namely, the text. Mono- and transtextual discourse models make it possible to transgress the limits of the text placing it within the dynamic space of communication. Discourse theory and the notion of discourse mark a new turn of the spiral of cognition that makes it possible to see and justify the cognitive and communicative potential of a text.*

Key words: *text, discourse, cognitive-communicative event, discursive practice, discursive formation, discourse analysis.*

Постановка проблеми. Дискурс є одним із ключових понять сучасної наукової парадигми лінгвістичного знання, заснованої на синтезі когніції і комунікації (Бацевич, 2006). Проте доводиться констатувати відсутність єдності у поглядах дослідників на дискурс, що має об'єктивні підстави.

По-перше, термін «дискурс» не ввів у лінгвістику новий об'єкт досліджень. На відміну від природничих наук, де наукові революції стимулюють

відкриття нових «реальностей», у лінгвістиці об'єктом дослідження була й є мова. Зміна ж парадигм відбувається під час відкриття «можливостей нових інтерпретацій у принципі вже відомих фактів» (Бацевич, 2006). Отже, дискурс як категорія аналізу залежить від того ракурсу, в якому розглядають мову.

По-друге, дискурс як ключове поняття актуальної лінгвістичної парадигми є носієм її відмінних рис і дослідницьких установок. Учені виокремлюють такі теоретичні принципи, яких дотримуються всі напрями і школи, що належать до сучасної парадигми лінгвістичного знання (Бацевич, 2006):

- антропоцентризм, для якого головною є людина, яка не лише «привласнює» мову для її творчого використання в пізнавальних і комунікативних цілях, а й визначає ракурс її дослідження;

- експансіонізм як прагнення до інтеграції із суміжними науками (категорія «дискурс» релевантна не лише для лінгвістики, а й для гуманітарних наук загалом);

- функціоналізм як відображення інтересу до вивчення функцій об'єкта, його використання для обслуговування різноманітних сфер життя окремої людини та людського суспільства;

- експланаторність як пояснювальна сила, евристичний потенціал, орієнтація не лише на збір емпіричних даних, а й на їх інтерпретацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс є об'єктом уваги не лише лінгвістів, а й філософів, психологів, культурологів, літературознавців тощо. Проте сьогодні не існує єдиної думки щодо його трактування, оскільки, оперуючи цим поняттям, учені досить часто виходять із полярних позицій.

Про зацікавленість дослідників проблемами дискурсу свідчить значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Ф. Бацевича, І.-Х. Варнка, У. Еко, О. Ільченко, М. Макарова, М. Нікітіна, П. Серіо, М. Фуко, І. Шевченко, Дж. Юла та ін.

Так, зокрема, Ф. Бацевич визначає дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву та відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками його учасників; синтез когнітивних, мовних та позамовних чинників, що визначаються конкретним колом «форм життя» (Бацевич, 2006).

М. Макаров зауважує, що у багатьох функціонально зорієнтованих дослідженнях учених прослідковується тенденція до протиставлення дискурсу та тексту за низкою протилежних критеріїв: функціональність – структурність, процес – продукт, динамічність – статичність, актуальність – віртуальність. Отже, розрізняють «текст-як-продукт і дискурс-як-процес» (Макаров, 2003).

П. Серіо виділяє такі значення терміна «дискурс»: еквівалент поняття «мовлення»; одиниця, що за розмірами перевищує фразу; вплив висловлювання на його одержувача з урахуванням ситуації висловлювання; бесіда як основний тип висловлювання; мовлення з позиції мовців на протигагу оповіданню, яке таку позицію не враховує; теоретичний конструкт, призначений для вивчення умов продукування тексту.

Як інструмент інтерпретації і ключове поняття панівної наукової парадигми в поліпарадигмальному просторі сучасної лінгвістики дискурс дає можливість переходу лінгвістичної науки на наступний щабель пізнання, даючи змогу по-новому побачити мову як засіб когніції та комунікації, відроджуючи сосюрівську тріаду «мова – мовлення – мовленнєва діяльність». Цим умотивовуємо **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є аналіз різних концепцій розгляду поняття «дискурс» у сучасній лінгвістичній літературі. **Завдання** – проаналізувати різні підходи до терміна «дискурс» із погляду зарубіжних та вітчизняних учених та охарактеризувати його взаємини з таким усталеним лінгвістичним поняттям, як «текст».

Виклад матеріалу. Зміст поняття «дискурс» співвідноситься з певною дослідницькою позицією, яка залежить від рамок відповідного наукового напрямку. Загалом можна говорити про три концепції дискурсу, що висловлюють різні підходи до «мови – мовлення – мовленнєвої діяльності».

Один із цих підходів сформувався в когнітивній лінгвістиці. У його основі – когнітивістські уявлення про існування незмінної дійсності та про автономність суб'єкта. Суб'єкт як частина цієї дійсності має здатність до її відображення, що забезпечує йому орієнтацію і, відповідно, виживання у світі. Автономність суб'єкта проявляється ще й у тому, що він не лише відображає зовнішній світ, а й створює у своїй свідомості різноманітні уявні світи. Основу базисного й уявних ментальних світів становлять ідеальні утворення – концепти, що є нечіткими віртуальними безліччями, сформованими свідомістю за допомогою механізмів узагальнення (ототожнення) та аналізу (диференціації) предметного світу (Томенюк, 2015).

Між концептами й засобами їх об'єктивації в мові немає прямої й однозначної кореляції. Мова відображає скоріше структуру свідомості, ніж структуру світу. Структура мови, як зауважують дослідники, «з усіма особливостями індивідуального крою окремих мов узагалі має лише непряме відношення до структури світу: вона ближче стоїть до структури свідомості, ніж світу, і зумовлена вона у своїх принципових рисах не світом, а телеологією мови, її комунікативним призначенням – служити трансляцією значень від мовця до слухачів» (Томенюк, 2015).

Дискурс розглядають у когнітивістиці як синонім мовленнєво-розумової діяльності. Когнітивістику цікавлять передовсім питання виникнення мовлення як об'єктивації ментальних структур у мовленнєвому висловленні (тексті).

Оскільки «думка, що сформована в слові», завжди має адресата, когнітивний аспект дослідження дискурсу має бути доповнений прагматичним, який ураховує фактор адресата висловлення. Як зауважив У. Еко, «будь-який текст є синтактико-семантико-прагматичне утворення, передбачувана інтерпретація якого є частиною самого процесу його створення» (Еко, 2005).

Фактор адресата у висловленні (тексті) пов'язаний насамперед із тими елементами його структури, які фокусують увагу читача і, відповідно, полегшують йому декодування авторського послання. Система засобів прагматич-

ного фокусування становить «інтерпретаційну програму», спрямовану автором на свого «зразкового» читача (терміни У. Еко).

Отже, дискурс є у цьому разі категорією, що покликана осмислити процес мовлення і мислення у всій його повноті – від моменту зародження думки до її оформлення у слові і розгортання в текст, з одного боку, і від моменту сприйняття тексту до створення його особистісно актуального сенсу-образу» (Філіпов, 2002) – з іншого. Складниками цього процесу є мовець, або автор повідомлення (тексту), повідомлення (текст) і адресат повідомлення (тексту).

Заслуговує на увагу трактування дискурсу, здійснене в конкретному когнітивно та типологічно зумовленому комунікативному просторі, який включає «того, хто говорить, і тих, хто слухає, їхні особистісні та соціальні характеристики, інші аспекти соціальної ситуації», зокрема «значення, загальнодоступні для учасників комунікації, знання мови, знання світу, інші уявлення» (Каменська), і текст. Мовленнєва, або дискурсивна, діяльність здійснюється «в постійному чергуванні процесів створення тексту та його сприйняття, у круговороті говоріння і слухання» (Шевченко, 2005).

Виходячи з викладеного, видається за доцільне визначити дискурс у рамках зазначеного підходу як когнітивно-комунікативну подію, взяту в усій його повноті, тобто як процес, вираження і продукт інтеракції учасників комунікації, яка відбувається за допомогою певного коду в певних соціально-культурних та історичних умовах.

Абсолютно протилежні когнітивізму позиції в підході до дискурсу стали підставою для виникнення різних теорій дискурсу та шкіл дискурс-аналізу в постструктуралістсько-конструктивістській парадигмі. Йдеться про ідеї лінгвістичного детермінізму, соціального конструктивізму й децентрації суб'єкта.

Цей підхід заснований на теоретичних і емпіричних роботах французького філософа та культуролога Мішеля Фуко. У своїх дослідженнях М. Фуко показав, що ні загальний об'єкт, ні форма й тип з'єднання висловлень, ні система незмінних і пов'язаних понять, тотожність і стійкість не можуть бути підставою групування розсіяних (різноманітних) висловлень у традиційній структури. Тож не об'єкт визначає висловлення, а висловлення визначають об'єкт. Окрім того, на думку М. Фуко, наукові поняття не є незмінними, а нові поняття не завжди постають з уже наявних, навпаки, вони нерідко вступають у непримиренні суперечності зі старими. І загалом загальна наукова тематика часто базується на різних поняттях, різних типах аналізу та включає різні об'єкти.

Аналіз поглядів М. Фуко на дискурс дає підстави зробити висновок про те, що дискурс (або дискурсна формація) у його розумінні – це одночасно спосіб бачення реального світу і спосіб його уявлення. Різноманітні («розсіяні» згідно з М. Фуко) висловлення об'єднуються в дискурсну формацію, оскільки в них, висловлюючись мовою дискурс-аналізу, «артикулюються» ідеї, визнані в рамках цих істинними. Система цих ідей і становить спосіб бачення світу, який, однак, не може бути його прямим відображенням, оскільки опосередкований мовою й є продуктом дискурсу. А стратегія створення висловлень, яка є

спільною для конкретної дискурсної формації, до складу якої входять комунікативний модус, способи вираження суб'єктних позицій, модальність висловлення тощо, становить спосіб бачення світу, точніше, знання про світ, що для дискурс-аналізу є тотожним.

Дискурс-аналіз вивчає процеси взаємодії дискурсів, які або співіснують, або вступають один з одним у конфлікт, а також шляхи вирішення конфлікту альтернативних дискурсів. Виходом із конфлікту конкуруючих між собою дискурсів є встановлення зрозумілості за допомогою гегемонії. Поняття «боротьба», «антагонізм» і «гегемонія» слугують у дискурс-аналізі для опису змін, яких зазнають дискурси, що, своєю чергою, є відображенням змін у соціальному просторі загалом. Отже, дискурс розглядають у конструктивістському дусі як чинник організації соціального світу.

Іншою важливою філософською передумовою дискурс-аналізу є постструктуралістське уявлення про децентрацію суб'єкта. Дискурс-аналіз заперечує когнітивістські уявлення про автономність суб'єкта, який наділений здатністю за допомогою ментальних процесів структурувати зовнішній світ і в такий спосіб формувати свою соціальну поведінку. У постструктуралізмі суб'єкт складається з різних ідентичностей, які формуються в різних дискурсах. Одним із головних понять дискурс-аналізу, за М. Фуко, є суб'єктна позиція: «Не важливо, хто говорить, але важливо те, звідки він це говорить» (Фуко, 2004).

Дискурс-аналіз ставить перед собою завдання «привести до позиційної єдності розсіяну безліч висловлень» (Серіо, 2001) і перегрупувати їх у структури, які з'являються в ході дискурс-аналізу та відповідають певній позиції, «у якій на рівні, що цікавить аналіз дискурсу, суб'єкти висловлювання можуть бути взаємозамінними» (Серіо, 2001). Це означає, що не суб'єкт визначає дискурс, а дискурс повідомляє тому, хто говорить (або пише), статус суб'єкта.

Отже, у рамках постструктуралістсько-конструктивістської парадигми основою для визначення дискурсу є єдність інтерпретації ключового поняття в розсіяних висловленнях (текстах), що дає змогу об'єднувати їх у нечіткі множини. Дискурс розглядають як певний когнітивно-тематичний простір, у якому формуються значущі для певного історичного етапу ідеологічні (сміслові) позиції, релевантні для певного соціуму й такі, що виражаються не в одному, а в безлічі розсіяних висловлень/текстів, які задають учасникам комунікації певні суб'єктні позиції. Найбільш точно дискурс у цьому розумінні слід позначити як дискурсну формацію.

Третя версія поняття «дискурс» розробляється в неориторичі – сучасній науці про природу, типи, можливості та засоби людського спілкування. Неориторичне розуміння дискурсу базується на уяві про те, що в основі будь-якої діяльності, зокрема й мовленнєвої, є комунікативні компетентності, які людина засвоює разом із мовою. Науковці активно розробляють неориторичну концепцію дискурсу й таксономію дискурсивних практик, виділяють три дискурсивні компетентності, що відповідають трьом бокам комунікативної події і пов'язані з дійсністю, мовою і свідомістю (Charaudeau, 1997).

1. Референтна компетентність відображає конвенції демонстрації засобами мови об'єктивної й суб'єктивної реальності, вона визначає ракурс її бачення, що є спільним для адресанта та адресата.

2. Креативна компетентність визначає форму мовленнєвого авторства, тобто те, як адресант інсценує себе у висловленні (тексті) (Овсієнко, 2011).

3. Рецептивна компетентність пов'язана з фактором адресованості, який присутній у будь-якому висловленні.

У створенні тексту виявляють себе певні закономірності реалізації комунікативних компетентностей. Можна вказати на усталені способи або дискурсивні практики створення текстів та їх сприйняття. Прикладом однієї з них є наратив – «специфічна дискурсивна практика уявлення світу або фрагменту світу у вигляді сюжетно-розповідних висловлювань, основою яких є певна історія (фабула, інтрига), відображена крізь призму певної (певних) точки (точок) зору» (Андреева, 2006) У наративі історія (реалізація референтної компетентності) невіддільна від точки зору (реалізація креативної компетентності), яка задає адресату певний погляд на цю історію (реалізація рецептивної компетентності).

Дискурсивні практики взаємодіють. Так, наративний текст включає до свого складу анаративні фрагменти (описи, міркування), підпорядковуючи їх наративним завданням.

Отже, з позицій неориторики дискурс може бути визначений як стратегія створення та сприйняття текстів, специфічний спосіб вербального сприйняття світу або фрагменту світу. Найбільш точно, на нашу думку, таке розуміння дискурсу відображає термін «дискурсивна практика».

Незважаючи на те що проаналізовані концепції дискурсу виходять із різних методологічних принципів, у фокусі їхньої уваги той самий об'єкт дослідження – текст. Текст є знаковим тілом дискурсу в будь-якій його версії. Як артефакт він може бути відтворений і інтерпретований. Моно- (дискурс як комунікативна подія) або транстекстові (дискурс як дискурсна формація й як дискурсивна практика) моделі дискурсу дають можливість подолати межі тексту, розмістивши його в динамічний простір комунікації, і врахувати, з одного боку, дію загальних закономірностей, закладених у мові як сховищі особистісного досвіду (культурної пам'яті), з іншого – творче використання колективного досвіду в індивідуальній практиці мовних особистостей у процесі породження і сприйняття висловлення/тексту.

Сучасний етап розвитку науки характеризує прагнення інтегрувати всі виміри дискурсу в єдиній моделі. Як приклад можна привести модель багаторівневого дискурс-аналізу DIMEAN (Diskurslinguistische Mehr-Ebenen-Analyse), запропоновану лінгвістами зі Швейцарії І.-Х. Варнке і Й. Шпітцмюллером (Warnke, Spitzmüller, 2008), у якій виділяють три рівні:

- інтратекстуальний (die intratextuelle Ebene);
- акторський (die Ebene der Akteure);
- транстекстуальний (die transtextuelle Ebene).

На інтратекстуальному рівні визначають структурні та прагматичні характеристики тексту: тему, структуру, ключові слова, пресупозиції, імплікації тощо.

На акторському рівні описують комунікативні ролі учасників комунікації (адресант/адресат), їхні дискурсивні позиції (соціальний, ідеологічний та інші контексти) і засоби, що вони їх використовують (форма комунікації, тип тексту, медіаносій) – усе те, що позначається на формулюванні висловлення. Запозичений із соціології термін «актор» характеризує суб'єкта комунікації як «орієнтованого на ситуацію, що враховує контекст, здатного до інтерпретації учасника інтеракції і здатного врахувати обізнаність свого контрагента» (Bergmann, 1988).

Отже, до акторської моделі учасника комунікації входить широкий спектр лінгвістичних і екстралінгвістичних характеристик мовної особистості, яка одночасно є членом мовного колективу. Ці характеристики по-різному впливають на мовленнєву поведінку акторів, на продукт комунікації (текст) та на його інтерпретацію.

Транстекстуальний рівень включає текст у різні текстові ареали на основі його інтертекстуальних і інтердискурсивних зв'язків.

Висновки. Отже, незважаючи на різноманітність підходів учених до дефініції поняття «дискурс», із наведених визначень можна зробити висновок, що вони не взаємовиключають, а доповнюють одна одну, розглядаючи поняття з різних ракурсів. Необхідно зауважити, що теорія дискурсу та саме поняття «дискурс» не заперечують і не витісняють традиційний об'єкт лінгвістичних досліджень «текст», а демонструють вихід на новий рівень пізнання, що допомагає побачити й обґрунтувати когнітивно-комунікативний потенціал тексту.

ЛІТЕРАТУРА

- Андреева В.А.** Литературный нарратив: текст и дискурс. Санкт-Петербург, 2006.
- Бацевич Ф.С.** Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 248 с.
- Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / за заг. ред. І.С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. 356 с.
- Каменская Т.Н.** Понятие дискурса в лингвистике. URL: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Philologia/60574.doc.htm.
- Макаров М.Л.** Основы теории дискурса. Москва : Гнозис, 2003. 280 с.
- Серио П.** Анализ дискурса во французской школе: дискурс и интердискурс. *Семиотика. Антология*. Москва, 2001. С. 549–562.
- Томенюк О.** Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 141–146.
- Филиппов В.С.** Текст: на все четыре стороны. *Чествуя филолога (К 75-летию Ф.А. Литвина)*. Орел, 2002. С. 66–74.
- Фуко М.** Археология знания. Санкт-Петербург, 2004.
- Эко У.** Роль читателя. *Исследования по семиотике текста*. Москва : РГГУ, 2005. 502 с.

- Charaudeau P.** Le discours d'information mediatique. *La construction du miroir social I* Charaudeau P. Paris : Nathan, 1997. 286 p.
- Овсієнко Л.М.** Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. LX. С. 125–128.
- Warnke I.H., Spitzmüller J.** Methoden und Methodologie der Diskurslinguistik – Grundlagen und Verfahren einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen. *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*. Berlin; New York, 2008. S. 3–54.
- Bergmann J.R.** Haustiere als kommunikative Ressourcen. *Kultur und Alltag. Sonderband 6 der Zeitschrift «Soziale Welt»*. Berlin, 1988. S. 299–312.

REFERENCES

- Batsevych, F.S.** (2006). *Vstup do linhvistychnoi henolohii [Introduction to linguistic genealogy]*. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Makarov, M.L.** (2003) *Osnovy teoryy dyskursa [Fundamentals of discourse theory]*. Moscow: Hnozyz [in Russian].
- Serio, P.** (2001) *Analiz diskursa vo frantsuzskoy shkole: diskurs i interdiskurs [Discourse Analysis in the French School: Discourse and Interdiscourse]*. Semiotika: Antologiya (pp. 549 – 562). Moscow [in Russian].
- Tomeniuk, O.** (2015). Kohnityvnyi pidkhid do analizu movnykh yavlyshch. [Cognitive approach to the analysis of language phenomena]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of the humanities*. (Issue 11), (pp. 41–146) [in Ukrainian].
- Umberto Eko** (2005). *Rol chitatelya. Issledovaniya po semiotike teksta [Role of the reader: Research in the semiotics of text]*. Moscow: RGGU [in Russian].
- Filippov, V.S.** (2002). *Tekst: na vse chetyre storony [Text: on all four sides] Chestvuya filologa. (K 75-letiyu F.A. Litvina)*. Orel: (pp. 66 – 74) [in Russian].
- Kamenskaya, T.N.** (2010). *Ponyatie diskursa v lingvistike [The concept of discourse in linguistics]*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Philologia/60574.doc.htm [in Russian].
- Shevchenko, I.S.** (2005). *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen [Discourse as a cognitive-communicative phenomenon]*. Monohrafiia. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
- Fuko, M.** (2004). *Arheologiya znaniya [Archeology of knowledge]*. Saint-Petersburg [in Russian].
- Charaudeau P.** (1997) Le discours d'information mediatique. *La construction du miroir social I* Charaudeau P. Paris: Nathan [in French].
- Ovsiienko, L.M.** (2011) *Naukovi tekst yak linhvistychna odynytsia i komunikatyvnyi fenomen [Scientific text as a linguistic element and a communicative phenomenon]*. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats* (pp. 125 – 128). Kherson: KhDU [in Ukrainian].
- Andreeva, V.A.** (2006) *Literaturnyyi narrativ: tekst i diskurs [Literary Narrative: Text and Discourse]*. Saint-Petersburg [in Russian].
- Warnke, I.H., Spitzmüller, J.** (2008) Methoden und Methodologie der Diskurslinguistik – Grundlagen und Verfahren einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen. *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene* (pp. 3-54). Berlin; New York [in German].
- Bergmann, J.R.** (1988) *Haustiere als kommunikative Ressourcen Kultur und Alltag. Sonderband 6 der Zeitschrift «Soziale Welt»* (pp. 299-312). Berlin [in German].